O ÚSTAVNOSTI.

PŘEDNÁŠKA

KONANÁ V BERLÍNSKÉM OKRESNÍM SPOLKU OBČANSKÉM

OD

FERDINANDA LASSALLA.

Poprvé vyšla v Berlíně 1862 nákladem G. Jansena.

Pánové!

Došlo mne vyzvání, abych uspořádal tomuto ctěnému shromáždění přednášku, a já zvolil k ní předmět, který doporučuje se zajisté sám, protože je přede všemi časový. Promluvím totiž o ústavnosti.

Upozorňuji předem, pánové, že moje přednáška bude přísně vědeckou. Nicméně, nebo správněji právě proto nebude mezi vámi nikoho, kdo nemohl by tuto přednášku od počátku až do konce sledovati a ji zcela pochopiti. Neboť pravá vědeckost, pánové — je dobře vždy toho vzpomenouti — není právě v ničem jiném, než v oné jasnosti myšlení, která, aniž činí nějaké předpoklady, odvozuje krok za krokem vše ze sebe sama, zmocňuje se ale též právě proto s nutkavou mocí rozumu každého jen pozorného posluchače.

Tato jasnost myšlení nepotřebuje tudíž u svých posluchačů naprosto zvláštního předpokladu. Naopak, jelikož neleží, jak již podotknuto, právě v ničem jiném, leč v oné nepředpojatosti myšlení, která vše ze sebe sama odvozuje, netrpí ani předpokladů. Netrpí a nevyžaduje, leč aby posluchači nepřinášeli s sebou žádných předpokladů jakéhokoliv druhu, žádných ustálených předsudků, nýbrž zkoumati předmět znovu, byť sebe častěji snad o něm přemýšleli nebo mluvili, tak jako by o něm nevěděli ještě zcela ničeho určitého, a vybavili se tak alespoň pro dobu zkoumání ze všeho, co byli posud obvykle o předmětě tom za pravdu pokládali.

Začínám tedy svou přednášku otázkou: co je ústava? v čem je podstata ústavy?

Každý člověk, pánové, mluví dnes od rána do večera o ústavě. Ve všech novinách, ve všech společnostech, ve všech hostincích je neustále řeč o ústavě.

A přece, kladu-li vážně tuto otázku: co je podstata, pojem ústavy, tu bojím se, že ze všech těch tak mluvících bude jich asi velice málo s to, aby podali odpověď uspokojivou. Mnozí pocítí zajisté pokušení sáhnouti při této otázce po svazku pruské sbírky zákonů pro 1850 a odtud vyjmouti pruskou ústavu. Vy ale uzříte ihned, že to není odpovědí na mou otázku. Neboť co tam stojí, je jenom zvláštní obsah určité, totiž pruské ústavy, a není tudíž nikterak s to, aby zodpovědělo otázku: co je podstata, pojem ústavy vůbec.

Položím-li tuto otázku právníkovi, dá mi asi tuto odpověď: »Ústava je přísežnou úmluvou mezi králem a národem, která stanoví základní zásady zákonodárství a vlády v zemi. Nebo řekne snad ještě všeobecněji, protože byly též republikánské ústavy: »Ústava je v zemi prohlášený základní zákon, který stanoví organisaci veřejného práva v tomto národě.«

Ale všechny tyto a podobné formální juristické výměry jsou, právě tak jako odpověď předešlá, daleky toho, aby tvořily skutečnou odpověď na moji otázku. Neboť všechny tyto odpovědi obsahují jen vnější popsání, jak ústava se uskutečňuje a co ústava činí, ale ne ustanovení: co ústava je. Ony stanoví kriteria, známky, dle nichž pozná se ústava zevně a juristicky. Ale ony nepraví nám nikterak, co je pojem, podstata ústavy. Nechávají nás proto také úplně ve tmách o tom, zda a kdy je určitá ústava dobrou nebo špatnou, možnou nebo nemožnou, trvalou nebo netrvalou. Neboť vše to mohlo by vyplývati teprve z pojmu ústavy. Třeba nejprve znáti podstatu ústavy vůbec, aby se vědělo, zda určitá ústava jí odpovídá, a jak se to s ní má. O tom nechává nás ale naprosto ve tmách onen juristický vnější způsob definování, vztahující se na každý libovolný list papíru, který je národem, nebo národem a králem podepsán a jako ústava prohlášen, nehledíc, jak je obsah tohoto papíru uzpůsoben. Teprvé pojem ústavy — přesvědčíte se o tom sami, až dospějeme k tomuto pojmu — je pramenem všeho ústavního umění a ústavní moudrosti.

které se pak ale též hravě jako samy sebou z tohoto pojmu rozvíjejí.

Opakuji tedy svou otázku: co je ústava, co je podstata, pojem ústavy?

Protože toho ještě nevíme — musíme to teprv společným vyhledáváním nalézti, pánové, — chceme použít methody, jíž užívati bude vůbec vždy dobře, když o to jde, aby dosaženo bylo jasného pojmu o některé věci. Tato methoda je jednoduchá, pánové. Pozůstává v tom, že věc, jejíž pojem hledáme, srovnáváme s jinou stejného druhu a pak hledíme jasně a ostře promysliti rozdíl, který obě přece ještě dělí.

Užívaje nyní této methody, táži se: Jak rozlišují se ústava a zákon?

Obé, ústava a zákon, má zajisté stejnorodou podstatu. Ústava má míti platnost zákona; má býti tedy také zákonem. Ale nemá být pouze zákonem, má být více ještě než zákon. Je zde tedy také rozdíl. Že takový rozdíl tu je, že ústava nemá býti pouhým zákonem, nýbrž více ještě než to, lze ukázat na steré skutečnosti.

Tak nemáte za zlé, pánové, když vycházejí nové zákony. Naopak, vy víte, že je nutno, aby skoro všechna léta bylo více nebo méně nových zákonů vyhlášeno. A přece nemůže být vydán žádný nový zákon, aniž se změnil doposud stávající zákonný poměr. Neboť kdyby nezpůsobil nový zákon změny v doposud stávajícím zákonném stavu, byl by vůbec zbytečný a nebyl by vydán. Změnu zákonů nemáte tedy za zlé, považujete ji spíše za pravidelný úkol vládnoucích sborů. Jakmile se vám však sáhne na ústavu, tu máte to za zlé a křičíte: Sahají nám na ústavu. Odkud ten rozdíl? Tento rozdíl je tu tak nepopíratelně, že je ve mnohých ústavách dokonce stanoveno: nemá být naprosto možno měnit ústavu; v jiných, že může být měněna jen $^2/_3$ hlasů zákonodárného sboru, místo prosté většiny; opět v jiných: zákonodárný sbor nemůže nikterak, ani ve spolku s jinými vládními mocmi, provésti změnu ústavy, nýbrž usnese-li se na změně,

musí být zvláště *ad hoc* zvoleno zemí k tomu účelu nové shromáždění, aby pak o změně rozhodlo.

Tím vyslovuje se ve všech těchto případech, že dle veškerého citu národů ústava má býti ještě něčím světějším, pevnějším, nezměnitelnějším, nežli pouhý zákon.

Kladu tedy opět svou otázku: v čem liší se ústava od obyčejného zákona?

Na tuto otázku obdržíme zpravidla za odpověď: ústava není pouze zákonem, jako také jiný, ona je *základním* zákonem země. A je úplně možno, pánové, že v této odpovědi je snad nejasným způsobem skryto *správné*. Ale tímto nejasným způsobem, jejž odpověď má, je nám poslouženo právě tak málo. Neboť nyní opět vzniká otázka: jak liší se *zákon* od *zákona základního*? Jsme tedy zase jen tak daleko jako dříve. Získali jsme jenom nového jména, *základní zákon*, které nám však k ničemu nepomáhá, pokud zase nedovedeme říci, jaký je rozdíl mezi *základním* a jiným zákonem.

Hleďme se tedy přiblížiti věci tím způsobem, že budeme zkoumat, jaké představy jsou asi obsaženy ve jméně »*základní zákon*«, jinými slovy: jak by se asi musili od sebe lišit *základní* a *jiný* zákon, má-li prvnější vskutku ospravedlniti svého názvu zákona *základního*.

Základní zákon musil by tedy:

1. být takovým zákonem, který leží *hlouběji* než jiný, obyčejný zákon; to ukazuje jméno *základ*; musil by ale také,

2. aby byl zákonem *základním*, tvořit právě základ jiných zákonů, t. j. musil by v jiných obyčejných zákonech být tvořivě činným, má-li totiž představovat jejich *základ*. *Základní* zákon musí tudíž v jiných, obyčejných zákonech *dále působiti*,

3. ale věc, která má *základ*,* nemůže býti již libovolná, tak nebo *jinak*, nýbrž musí být právě tak,

* *Základ*, něm. *Grund*; *základní zákon* = *Grundgesetz*. *Grund* znamená v češtině také *důvod*, *příčina*.

jak jest. Její základ nestrpí, aby byla jinak. Jen nezaložené, a proto také náhodné může býti tak, jak jest, a také jinak. Co však má základ, jest nutně tak, jak jest. Oběžnice mají na př. jistý pohyb. Tento pohyb buď má základ, jímž jest určován, nebo nemá ho. Kdyby žádného neměl, pak je tento pohyb náhodný a mohl by každým okamžikem být jiný. Má-li ale základ, totiž, jak praví přírodozpytci, přítažlivost slunce, je tím již dáno, že tento pohyb oběžnic je určen a upraven základem, přítažlivostí slunce tak, že nemůže být jiný nežli jest. V představě základu leží tedy myšlenka činné nutnosti, působící síly, která s nutností činí to, čeho je základem, tím, čím právě to jest.

Tvoří-li tedy ústava základní zákon země, tu byla by — a zde svítá nám prvé světlo, pánové, — něčím, co ještě lépe hned třeba určiti, nebo, jak jsme předběžně vyšetřili, činnou silou, která všechny jiné zákony a právní zařízení, která jsou v této zemi vydávána, činí nutně tím, čím právě jsou, tak že od nynějška nemohou být v této zemi vydávány jiné zákony, než právě tyto.

Je ale v zemi něco, pánové — a při této otázce počíná nyní vnikati pozvolna plné světlo — je v zemi něco, určující činná síla, která na všechny zákony, jež v této zemi jsou vydávány, působí tak, že tyto v jistém dosahu jsou nutně tak a nejinak, jak právě jsou?

Aj, zajisté, pánové, jest něco takového a toto něco není nic jiného, leč skutečné poměry moci, jež nalezají se v dané společnosti.

Skutečné poměry moci, které jsou v jedné každé společnosti, jsou onou činně působící silou, která tak určuje všechny zákony a právní zářízení této společnosti, že nemohou v podstatě naprosto jinak býti, než právě jsou.

Spěchám, abych se učinil názorným příkladem úplně srozumitelným. Příklad ten nebude sice nikterak možný ve formě, ve které jej kladu. Ale nehledě k tomu, že se později snad ukáže, jak týž příklad

v jiné ovšem formě je zcela možný, neběží vůbec nikterak o to, zda příklad ten může se přihodit, nýbrž pouze o to, čemu chceme se na něm naučit, o povahu věci, jež by se odhalila, kdyby se přihodil.

Víte, pánové, že v Prusku má jen to platnost zákona, co je publikováno ve sbírce zákonů. Sbírka zákonů je tištěna v Deckerově vrchní dvorní tiskárně. Originály zákonů samotných jsou zachovány v určitých státních archivech, tištěné sbírky zákonů v jiných archivech, knihovnách a skladech.

Dejme tomu nyní, že vznikl by velký požár, asi jako požár hamburský a že by shořely všechny tyto státní archivy, knihovny, sklady a Deckerova vrchní dvorní tiskárna, a že toto stalo by se podivnou shodou okolností také v jiných městech monarchie a i vzhledem ke knihovnám soukromníků, v nichž nalézají se sbírky zákonů, takže by neexistoval v celém Prusku ani jediný zákon v pověřeně formě.

Země přišla by pak tímto neštěstím o všechny svoje zákony a nezbývalo by jí nic jiného, než aby si udělala zákony nové.

Domníváte se tedy nyní, pánové, že by se mohlo v tomto případě přikročiti k dílu zcela libovolně, že by se mohly udělat zcela libovolné nové zákony, jak se komu právě hodí? Podíváme se.

Předpokládám tedy, že byste řekli: zákony byly zničeny, uděláme teď nové zákony a nedopřejeme při tom již království onoho postavení, které posud zaujímalo, nebo dokonce: nedopřejeme mu již žádného postavení.

Tu řekl by král prostě: nechť byly zákony zničeny; ale ve skutečnosti poslouchá mne vojsko, táhne na můj rozkaz, ve skutečnosti velitelé zbrojnic a kasáren vydají na můj rozkaz děla a dělostřelectvo vytáhne s nimi na ulici a o tuto skutečnou moc opřen, nestrpím, abyste mi utvořili jiné postavení, než chci.

Vidíte, pánové, král, kterého vojsko poslouchá a děla — to je kus ústavy!

Nebo předpokládám, že byste řekli: Je nás 18 milionů Prusů. Mezi těmi 18 miliony je jen nepatrně malý počet šlechtických velkostatkářů. Nenahlížíme, proč má tento nepatrně malý počet velkostatkářů vykonávat takový vliv, jako celých 18 milionů dohromady, tím, že tvoří ze sebe panskou sněmovnu, která vyrovnává a zavrhuje usnesení sněmovny poslanecké, volené celým národem, když jsou tato k čemu. Předpokládám, že byste tak mluvili a řekli: my všichni jsme »pány« a nechceme již naprosto zvláštní panské sněmovny.

Teď ovšem, pánové, nemohli by šlechtičtí velkostatkáři vésti proti vám sedláky. Úplně naopak, měli by asi plné ruce práce, aby se zachránili nejdříve před svými sedláky.

Ale šlechtičtí velkostatkáři měli vždy veliký vliv u dvora a krále a tímto vlivem mohou teď uvésti pro sebe v pohyb vojsko a děla právě tak dobře, jako kdyby tyto prostředky moci byly k bezprostřednímu jejich používání.

Vidíte tedy, pánové, šlechta, která má vliv u dvora a krále — to je kus ústavy.

Nebo předpokládám obráceně, že by se král a šlechta sjednotili, a chtěli opět zavésti středověké cechovní zřízení a to nejen pro malé řemeslo, jak o to bylo se před několika lety skutečně z části pokoušeno, nýbrž chtěli zavésti je tím způsobem, jak bylo ve středověku, totiž pro veškeru výrobu ve společnosti, tedy také pro velkopodniky a podniky tovární a pro výrob i strojní. Bude vám známo, pánové, že bylo by velkému kapitálu nemožno vyráběti za středověkého cechovního systému, že vlastní velkopodnik a podnik tovární, výroba strojní, nemohla by nijak před se jíti za středověkého systému cechovního. Neboť dle tohoto cechovního systému existovala na př. všude zákonná omezení různých, i nejblíže spolu příbuzných odvětví pracovních, a žádný provozovatel živnosti nesměl dvě spojiti. Natěrač nesměl by zamazati díru, mezi cvočkáři a zámečníky byly tehdy nekonečné spory o hranice jejich oboustranné živnosti, tiskař kartounu

nemohl by zaměstnávati barvíře. Právě tak bylo přesně upraveno za cechovního systému množství, které mohl provozovatel vyráběti, ježto směl totiž ve všech odvětvích na všech místech každý mistr zaměstnávati jen stejný, zákonně stanovený počet pracovních sil.

Vidíte, že již z obou těchto důvodů nemohla by velká výroba, výroba stroji a systémem strojů za cechovního zřízení ani den pokračovati. Neboť tato velká výroba vyžaduje jako životního vzduchu nejprvé spojení nejrůznějších pracovních odvětví v rukou téhož velkého kapitálu; za druhé h r o m a d n o u výrobu a svobodnou soutěž, to jest n e o m e z e n é h o libovolného použití pracovních sil.

Co stalo by se, kdyby se přece chtělo dnes zavésti zřízení cechovní?

Pánové Borsig, Egels atd., velcí továrníci kartounu, hedvábí atd. zavřeli by své továrny a propustili dělníky, ano i řiditelstva drah musila by tak učiniti, obchod a průmysl by se zastavily, velký počet mistrů řemeslnických propustil by proto opět z části nuceně, z části dobrovolně své tovaryše, tato celá nekonečná massa lidu vlnila by se po ulicích, volajíc po chlebě a práci, za ní stála by velká buržoasie rozohňujíc svým vlivem, povzbuzujíc svou vážností, podporu skytajíc svými peněžními prostředky, a vypukl by boj, ve kterém nemohlo by vítězství nijak zůstati vojsku.

Vidíte tedy, pánové, páni Borsig a Egels, velcí průmyslníci vůbec — ti jsou kusem ústavy.

Nebo předpokládám, že by vláda chtěla se chopiti jednoho z oněch nařízení, která by rozhodně poškodila zájem velkých bankéřů. Vláda řekla by na př., že královská banka nemá být k tomu, jako nyní, aby činila úvěr j e š t ě l e v n ě j š í m velkým bankéřům a kapitalistům, kteří beztoho již vládnou všemi penězi a veškerým úvěrem, a kteří dnes jedině mohou na své podpisy u banky diskontovati, to jest obdržeti úvěr, nýbrž že má banka býti k tomu právě, aby učinila úvěr přístupným m a l é m u a s t ř e d n í m u m u ž i — a kdyby se dala královské bance taková organisace, která by tento výsledek přivodila — šlo by to, pánové?

To by, pánové, ovšem nepřivodilo povstání. Ale pro dnešní vládu by to také nešlo.

Neboť, pánové, čas od času přichází vláda v postavení, že potřebuje takových prostředků peněžních, takového množství peněžních prostředků, že se neodvažuje sehnati je ve formě daní. V tomto případě sahá k tomu východisku, že vyjídá peníze budoucnosti, to jest dělá vypůjčky a vydává za ně státní papíry. K tomu potřebuje bankéřů. Během doby přijde sice větší část státních papírů opět v ruce veškeré majetné třídy národa a malých rentýřů. Ale k tomu je třeba času, mnohdy hodně času. Vláda však potřebuje peněz rychle a na jeden stůl, nebo v málo lhůtách, k tomu potřebuje prostředníků, kteří jí zatím dají všechny peníze a vezmou na sebe, že odbudou státní papíry během doby u širokého obecenstva, k tomu ještě se ziskem kursového stoupnutí, které bude uměle papírům na burse dáno. Tito prostředníci jsou velcí bankéři, a proto si to nesmí dnes vláda s nimi zkaziti.

Vidíte tedy, pánové, bankéři Mendelssohn, Schickler, bursa vůbec — to je kus ústavy.

Nebo předpokládám, že by vláda chtěla na př. vydat trestní zákon, který, jak je tomu v Číně, spáchá-li někdo krádež, trestá za to jeho otce. To by šlo právě tak málo, neboť by se tomu mocně vzepřelo všeobecné vzdělání, všeobecné vědomí. Ano i všichni státní úředníci a tajní radové spínali by ruce nad hlavou, ano i členové panské sněmovny činili by proti tomu námitky a vidíte tedy, pánové, všeobecné vědomí, všeobecné vzdělání jsou rovněž v jistých mezích kusem ústavy.

Nebo předpokládám, že by se vláda sice rozhodla uspokojiti šlechtu, bankéře, velké průmyslníky a velké kapitalisty vůbec, vzala ale naproti tomu maloměšťáku a dělníku jejich politickou svobodu. Šlo by to, pánové? Aj, ovšem, pánové, to jde po nějakou dobu: ukázalo se již, že to jde, a budeme mít ještě příležitost přihlédnout k tomu.

Nyní však předpokládám takto: chtěli by vzíti maloměšťáku a dělníku nejen politickou, nýbrž i osobní jeho svobodu, to jest, chtěli by ho prohlásit osobně nesvobodným, nevolníkem nebo poddaným, jak tomu skutečně bylo v dávném, dávném století středověku ve mnohých zemích. Šlo by to, pánové? Ne, a kdyby se sjednotili třeba král, šlechta a celá buržoasie — to by přece nešlo! Neboť v tomto případě byste řekli: chceme se nechat raději zabít, než toto strpěti. Dělníci, aniž snad Borsig a Egels zavřeli své továrny, spěchali by na ulice, jim na pomoc všechen stav maloměšťácký, a tu spojený jejich odpor mohl by být velmi těžce přemožen. vidíte tedy, pánové, že v některých nejkrajnějších případech jste vy všichni kusem ústavy.

Viděli jsme tedy nyní, pánové, co jest ústava země, totiž: v zemi nalézající se skutečné poměry moci.

Jak má se to teď ale s tím, co se ústavou obyčejně jmenuje, s ústavou právní? Nuž, pánové, uvidíte ihned beze všeho, jak to je.

Tyto skutečné poměry moci napíší se na list papíru, dá se jim písemný výraz, a jsou-li už sepsány, nejsou již jenom skutečnými poměry moci, nýbrž staly se teď i právem, právními zařízeními, a kdo proti nim jedná, je trestán!

Stejně bude vám nyní beze všeho jasno, jak se přistupuje k práci při spisování oněch skutečných poměrů moci, jímž stávají se tyto i poměry právními. Nevpíše se tam: pan Borsig je kusem ústavy, pan Mendelssohn je kusem ústavy atd., nýbrž vyjádří se to způsobem mnohem vzdělanějším.

Chtějí-li tedy na příklad ustanoviti: nečetní velcí průmyslníci a kapitalisté v monarchii mají míti tolik moci a více než všichni občané, dělníci a sedláci dohromady, tu střeží se napsati to v té otevřené a nezahalené formě. Ale vydá se zákon, jako na př. oktrojovaný trojtřídní volební zákon z r. 1849, kterým se rozděluje země ve tři třídy voličů, dle výše daně, již voliči odvádějí a jež stanovena je ovšem dle jejich majetku kapitálového.

Dle úředních listin, pánové, které byly vládou sestaveny po vydání tohoto trojtřídního volebního zákona, bylo tehdy v celém Prusku 3,255.600 voličů, kteří rozdělovali se takto na tři volební třídy:
k první třídě náleželo v celém Prusku 153.808 voličů
k druhé . . . . 409.945 »
k třetí . . . . 2,691.950 »

Opakuji vám, pánové, že tato čísla jsou vyňata z úředních listin.

Z toho vidíme, že 153.808 velmi bohatých lidí má v Prusku tolik politické moci jako 2,691.950 občanů, sedláků a dělníků dohromady, že dále těchto 153.808 velmi bohatých lidí a 409.945 zámožných lidí, kteří tvoří druhou třídu voličskou, má právě dvakrát tolik politické moci jako celý ostatní národ dohromady, ba že 153.808 velmi bohatých lidí a pouhá polovina 409.935 voličů druhé třídy má již více politické moci než druhá polovina zámožných z druhé třídy a 1,691.950 z třetí dohromady.

Z toho vidíte, pánové, že se tímto způsobem dosáhne přesně týž výsledek, jako kdyby se napsalo do ústavy neotesanými slovy: bohatý má míti sedmnáctkrát tolik politické moci jako jiný občan, nebo zrovna tolik jako sedmnáct jiných.

Než byl vydán tento trojtřídní volební zákon, trvalo již zákonně, zákonem z 8. dubna 1848 všeobecné právo hlasovací, které přiznávalo každému občanu ať chudému ať bohatému totéž volební právo a tedy tutéž politickou moc v účasti na určování státní vůle a státního účelu. Vidíte tedy, pánové, že dokladem tím opravňuje se, co jsem před tím řekl, že je totiž, žel, dosti lehkým vzíti vám, maloměšťáku a dělníku, Vaši politickou svobodu, když vás nezbaví radikálně a bezprostředně vašich osobních statků, těla a vlastnictví. Neboť tehdy nechali jste si s malou námahou vzíti volební právo, a až posud ještě není mi ničeho známo o agitaci pro znovudosažení téhož.

Chtějí-li dále v ústavě stanoviti: malý počet šlechtických statkářů má opět míti pro sebe sama

tolik moci jako bohatí, zámožní a nemajetní, jako voliči všech tří tříd, celý národ dohromady, tu budou se opět chrániti, aby to řekli nevzdělanými slovy — neboť, všimněte si dobře, pánové, jednou pro vždy, vše zřetelné je nevzdělaným — nýbrž do ústavy se vloží: má býti s několika nepodstatnými přídavky utvořena ze zástupců starého a upevněného *majetku pozemkového* panská sněmovna, jejíž souhlas s usneseními sněmovny poslanecké, zastupující celý národ, je nutný, a tím dá se hrstce starých statkářů politická moc, aby vyvážila i *jednohlasnou* vůli národa a všech jeho tříd.

A chce-li se dále, že král pro sebe sama míti má zase právě tolik a ještě *daleko více* politické moci než všechny tři voličské třídy, než celý národ, šlechtické statkáře ještě k tomu počítajíc, učiní se to tak:

V 47. článek ústavy se vloží: »Král obsazuje všechna místa ve vojště« a v článku 108. se řekne: »Přísahy vojska na ústavu *není*.« A po bok tomu článku postaví se theorie, která v něm má opravdu zásadní půdu, totiž theorie, že král zaujímá k vojsku *zcela jiné* postavení než ku každé jiné státní instituci, že vzhledem k vojsku není jen králem, nýbrž i ještě něčím zcela jiným, zcela zvláštním, tajemným a neznámým, pro co vynalezeno slovo »*válečný pán*«, a že následkem toho nemá se sněmovna nebo národ o vojsko nikterak starati, v jeho záležitosti a organisaci co mluviti, nýbrž jen pro ně peníze odhlasovati. A jak řečeno, třeba přiznati — pravda nade vše — že tato theorie má jistý základ v 108. článku ústavy. Neboť když jednou ústava určí, že vojsko nemá přísahati na ústavu, jak činí přece všichni státní služebníci a sám král, je tím *ovšem prohlášeno v zásadě*, že vojsko má státi *mimo ústavu a nemá s ní co činit*, že má míti pouze a výhradně poměr *k osobě královĕ a ne k zemi*.

Jakmile je dosaženo, že král obsazuje všechna místa ve vojště a vojsko k němu zaujímá zvláštní postavení, tu má král sám nejen právě tolik, nýbrž

desetkrát více politické moci než celá země dohromady, a sice i pak, když by byla v pravdě skutečná moc země desetkrát, dvacetkrát a padesátkrát větší než moc vojska. Základ tohoto zdánlivého rozporu je velmi jednoduchý.

Politický prostředek moci královy, vojsko, je organisováno, je v každé hodině pohromadě, je výborně disciplinováno a v každém okamžiku hotovo vytáhnouti; v národě odpočívající síla proti tomu, pánové, i když je ve skutečnosti nekonečně větší, není organisována; vůle národa a zvláště stupeň rozhodnosti, kterého tato vůle již dosáhla či nedosáhla, není jeho členům vždy lehce poznatelným; žádný neví tedy přesně, kolik mužů najde po svém boku. K tomu nedostává se národu oněch nástrojů organisované moci, oněch tak důležitých základů ústavních, o nichž jsme mluvili: děl. Tato jsou sice opatřována za občanské peníze; jsou sice zhotovována a stále zlepšována jen pomocí věd, které občanská společnost v sobě rozvinula, fysiky, techniky atd. Jejich pouhé bytí je tudíž samo důkazem, jak daleko to již přivedla moc občanské společnosti, pokroky věd, technických umění, továrních a pracovních odvětví všeho druhu. Ale zde hodí se verš Virgilův: sic vos non vobis! Vyrábíš to, ne však pro sebe! Protože jsou děla zhotovována vždy jen pro moc organisovanou, ví země, že tyto děti a svědci její moci budou se v konfliktu nalézati proti ní. To jsou základy, které způsobují, že menší, ale organisovaná moc často po delší dobu může převažovati třeba daleko větší, ale neorganisovanou moc národa, až se pak, při trvalém vedení a správě národních záležitostí ve směru opáčném vůli a zájmu národa, tato rozhodne postaviti proti organisované moci neorganisovanou přemoc.

Až posud jsme viděli, pánové, jak se to má s oběma ústavami země, s ústavou skutečnou, reálními danými poměry moci, které ve společnosti jsou, a s ústavou psanou, kterou můžeme na rozdíl od prvé zváti třeba kusem papíru.

Každá země a za každé doby měla tedy, jak vám ihned beze všeho bude jasno, skutečnou ústavu a skutečnou konstituci, a nic není nesprávnějšího a k zvrácenějším důsledkům vedoucího, jako daleko rozšířený, panující náhled, že prý je zvláštností nové doby, že má ústavy či konstituce. Máť spíše nutně, a právě tak nutně jako každé tělo má nějakou konstituci dobrou nebo špatnou, tak nebo onak uzpůsobenou, i každá země reální ústavu nebo konstituci. Neboť v každé zemi musí dojista býti nějakých skutečných poměrů moci.

Když za absolutní legitimní monarchie ve Francii, dlouho před francouzskou revolucí předešlého století, zrušil Ludvík XVI. dekretem z 3. února 1776 roboty při stavbě silnic, jimiž byli sedláci zavázáni, aby bezplatně vykonávali stavbu cest a silnic, a místo toho k uhrazení výloh na stavbu silnic zavedl daň, která měla postihnouti také pozemky šlechticů, tu zvolal francouzský parlament* stavě se proti tomu: Le peuple de France est taillable et corvéable à volonté, c'est une partie de la constitution que le roi ne peut changer; lid francouzský, totiž neprivilegovaný, nižší lid lze libovolně obtížiti daněmi a robotami; to je část konstituce, kterou král nemůže měnit.

Vidíte, pánové, tehdy se mluvilo o ústavě a dokonce o takové, kterou král nemůže měnit, tak dobře jako dnes. Co zde bylo uplatňováno jako ústava, že totiž nemůže být nižší lid libovolně obtížen daněmi a robotami, to ovšem nestálo tehdy ve zvláštní listině, ve které byla by sestavena všechna práva země a všechny nejdůležitější zásady vlády, nýbrž byl to nejprv prostě výraz skutečných poměrů moci ve středověké Francii. Nižší lid byl skutečně ve středověku tak bezmocný, že mohl býti zcela libovolně obtížen daněmi a robotami; dle tohoto skutečného poměru moci bylo stále jednáno, lid byl vždy tak obtížen. Tento skutečný postup podávaly tak zvané

* Tehdy soudní dvůr. (Pozn. překl.)

případy precedenční, které ještě dnes v Anglii a ve středověku všude hrají tak velkou úlohu. Při tomto skutečném zatížení byla nyní také hojně, jak jinak nemohlo být, *vyslovena* skutečnost, že lid tak zatížen být může. Toto vyslovení dalo *státoprávní zásadu*, na niž se pak v podobných případech odvolávali. Hojně byl také dáván zvláštní nějaké okolnosti, která kořenila ve skutečných poměrech moci, zvláštní výraz a uznání na pergameně. To tvořilo t. zv. franchises, svobody, práva, výsady, řády stavu, živnosti, místa atd.

Všechny tyto skutečnosti, případy precedenční, státoprávní zásady, pergameny, franchises, řády, výsady, tvořily dohromady *konstituci* země a všechny dohromady nebyly zase ničím jiným, leč jednoduchým, nepředpojatým výrazem reálných poměrů moci, které v zemi existovaly.

Skutečnou ústavu nebo konstituci má tedy a měla vždy každá země. Co je tedy moderním dobám skutečně vlastním, jsou — je velice důležité toho stále co nejpřesněji pamatovati — ne skutečné ústavy, nýbrž ústavy *psané*, nebo *kus papíru*.

V moderní době vidíme totiž vznikati ve většině států snahu, aby si daly ústavu *psanou*, která v jedné listině, na jednom listě papíru má shrnouti a stanoviti všechny instituce a vládní zásady země.

Odkud vzniká tato zvláštní snaha moderních dob?

To jest opět otázka velice důležitá a jen z jejího zodpovědění může vyplynouti, jak třeba si počínati při tomto díle, hotovení ústavy, jak třeba mysliti vzhledem na ústavy již zhotovené a jak se k nim chovati, krátce z něho jen vyplývá všechno *ústavní umění* a *ústavní moudrost*.

Táži se tedy, z čeho vzniká zvláštní snaha moderní doby, aby zavedeny byly ústavy psané?

Nuž, pánové, z čeho to *může* vzniknout?

Zajisté jen z *toho*, že nastoupila změna ve *skutečných poměrech moci*, které jsou uvnitř dotyčných zemí. Kdyby taková změna ve skutečných poměrech moci v dané společnosti nenastoupila, kdyby

vůči knížeti a že byl jí rovným, odebrala se z dřívějších svých hradů po většině do residence, berouc tam pense a rozmnožujíc lesk a vážnost knížete.

Průmysl a živnosti rozvíjejí se však stále víc a víc; s tímto rozkvětem stoupá a stoupá zalidnění.

Zdá se, že tento pokrok musí být stále jen na prospěch knížeti, který může tím stále zvětšovat své stálé vojsko a spěje k zaujetí postavení světového.

Ale konečně nastoupí tak ohromný, tak obrovitý rozvoj společnosti měšťácké, že kníže již nemůže ani pomocí stálého vojska súčastniti se v stejném poměru na tomto pokroku moci občanstva.

Několik málo čísel, pánové, znázorní vám to jasně.

V roce 1657 měl Berlín 20.000 obyvatel. Asi v téže době při smrti velkého kurfiřta čítalo vojsko 24 a 30.000 mužů.

V roce 1803 měl Berlín již 153.070 obyvatel. V roce 1819, o šestnáct let později, měl Berlín již 192.646 obyvatel. V témže roce 1819 čítalo stálé vojsko — víte, že dle zákona, posud trvajícího ze září 1814, který nám chtějí teď urvat, nenáleží zemská obrana k vojsku, — tedy v r. 1819 čítalo stálé vojsko 137.639 mužů.

Jak vidíte, bylo nyní stálé vojsko čtyřikrát větší než za časů velkého kurfiřta. Ale počet obyvatelstva v Berlíně stal se více než devětkrát větší tehdejšího.

Zcela jiný ještě rozvoj počíná však nyní.

V roce 1839 — čísla jsou vzata všude z listin úředních — čítá obyvatelstvo Berlína 389.308 obyvatel, tedy skoro 400.000, tudíž dvakrát tolik jako v roce 1819. V dvacetisedmi letech se počet obyvatelstva v městě — dnes obnáší, jak víte, již asi 550.000 obyvatel — více než zdvojnásobil.

Stálé vojsko čítalo ale roku 1846 opět jen 138.810 mužů oproti 137.639 roku 1819. Zůstalo tedy stát, daleko toho, aby spolu prodělalo obrovský vývoj měšťáctva.

Tak obrovským rozvojem počíná se měšťáctvo cítit samostatnou politickou mocí. Ruku v ruce

s tímto rozvojem obyvatelstva kráčí ještě velkolepější rozvoj společenského bohatství, pokračuje dále právě tak velkolepý rozvoj věd a všeobecného vzdělání, všeobecného vědomí, tohoto jiného kusu ústavy, o němž jsme rovněž již mluvili. Měšťáci praví si nyní: nechceme býti déle bezvolně ovládaným množstvím; chceme sami vládnouti a kníže sám má nás ovládati jen dle naší vůle a říditi naše záležitosti.

Krátce, pánové, reální skutečně poměry moci, které v této zemi stávají, změnily se opět. Nebo jinými slovy: v takové společnosti nastane — 18. březen 1848!

Vidíte, pánové, že se tím vskutku přihodilo úplně to, co jsme pokládali s počátku za nemožný příklad. Předpokládali jsme, že by společnost ztratila své zákony požárem. Nuž, nezašly-li požárem, zašly vichřicí.

»Lid se pozdvihl,
bouře vypukla.«

Když nastala v nějaké společnosti vítězná revoluce, trvá sice soukromé právo dále, ale všechny zákony veřejného práva leží na zemi, nebo mají jen prozatímní význam, a třeba udělat je znovu.

Teď nastala tedy nutnost zhotoviti novou psanou ústavu a král sám svolal do Berlína národní shromáždění, aby ustanovilo, jak se zprvu pravilo, nebo jak se říkalo později, s ním se sjednotilo na nové psané ústavě.

Kdy je psaná ústava dobrou a trvalou?

Zajisté jen v jednom případě, jak teď z celého našeho rozvinutí samo sebou vyplývá, když odpovídá skutečné ústavě, reálním, v zemi jsoucím poměrům moci. Kde ústava psaná neodpovídá skutečné, tam je konflikt, jemuž nelze odpomoci a při němž psaná ústava, pouhý list papíru, musí bezpodmínečně po čase podlehnouti skutečné ústavě, skutečným v zemi jsoucím poměrům moci.

Co bylo by se mělo tehdy státi?

Především měla se dělati ne psaná, nýbrž skutečná ústava, to jest, měly býti na prospěch občanů změněny reálné poměry moci.

poměry moci byly ještě staré, nebylo by naprosto myslitelno a možno, aby tato společnost měla potřebí nové ústavy. Zůstala by při staré, nejvýše by sestavila rozptýlené díly téže v jednu jedinou listinu.

Jak stává se změna ve skutečných poměrech moci společnosti?

Myslete si na příklad řídce obydlený stát ve středověku, jak byly tehdy skoro všechny státy, stojící pod knížetem a se šlechtou, které náleží větší díl půdy. Následkem řídkosti obyvatelstva lze jen velice nepatrný díl obyvatelstva užiti k průmyslu a obchodu, daleko větší část obyvatelstva je potřebna ku vzdělání půdy, aby vyrobila nutné zemědělské výrobky. Protože je půda z většího dílu v rukou šlechty, nalézá tam toto obyvatelstvo v mnohotvárných stupních a poměrech, z části jako lenníci, osadníci, dědiční nájemci této šlechty atd., užití a zaměstnání; ale všechny tyto poměry scházejí se v jednom, že činí toto obyvatelstvo od šlechty odvislým a nutí je, aby tvořilo lenní její družinu a bilo se spolu v jejích bitkách. Z přebytku zemědělských výrobků, které ze svých statků získává, drží si šlechta na svých hradech ještě jezdce a panoše, válečníky všeho druhu.

Kníže nemá se své strany proti této moci šlechty jiné skutečné moci, leč přispění oněch šlechticů, kteří mají dobrou vůli — neboť přinutit může je těžko — vyhověti jeho vyzvání k vojenské hotovosti a za řeč nestojící pomoc mála měst, nejvýš řídce obydlených.

Jak, pánové, bude dojista uzpůsobena ústava takového státu?

To vyplývá ovšem nutně z reálných poměrů moci této země, jak jsme je právě pozorovali.

Ústava bude stavovská, šlechta prvým a v každém ohledu vládnoucím stavem. Kníže nebude moci vypsati bez jejího souhlasu jediný krejcar daní, ano nezaujme k šlechticům jiného postavení, leč jako *primus inter pares*, první mezi sobě rovnými.

A, pánové, právě takovou byla ve středověku ústava Pruska a většiny jiných států.

Nyní ale předpokládejte: Obyvatelstvo množí se stále více, průmysl a živnosti počínají zkvétati a dávají tím nové životní prostředky pro nové stoupání obyvatelstva, které počíná plniti města. Kapitál a peněžní bohatství počínají se rozvíjeti v rukou měšťanstva a městských cechů. Co nyní nastane?

Nuže, vzrůst městského obyvatelstva, které není odvislo od šlechty, jehož zájmy stojí spíše proti ní, prospěje nejprve *knížeti*; rozmnožuje zbraně schopná mužstva, která jsou *jemu* k službám; kníže může teď se subsidiemi řemesel a občanů, kteří mnoho trpí při stálých půtkách šlechtických a musí si přáti občanský pokoj a bezpečnost a uspořádanou justici, tedy také rádi podporují knížete penězi i mužstvem, kdykoliv toho má potřebí, najmouti nyní slušnou moc vojenskou, převyšující daleko onu odporujících mu šlechticů. Tato knížata budou nyní omezovati stále více moc šlechty, bráti jí právo k půtkám; poruší-li tato zákony země, bořiti její hrady, a když se konečně během doby vyvinulo postačitelně peněžní bohatství a obyvatelstvo, aby kníže byl s to utvořiti *stálé vojsko*, pak dá kníže plukům vytáhnout proti stavovskému sněmu, jako velký kurfiřt nebo Bedřich Vilém I. s výkřikem: *je stabilirai* suverenitu jako *rocher de bronze*,* aby zrušil poplatní svobody šlechty a učinil konec právu šlechty k povolování daní.

Vidíte, pánové, jak zde opět změnou *reálných poměrů moci* nastoupila změna *ústavy*; teď vzniklo *absolutní* knížectví nebo království.

Kníže nepotřebuje teď *psáti* novou ústavu: k tomu je knížectví příliš praktické. Kníže má v rukou reálný skutečný prostředek moci, stálé vojsko, které tvoří *skutečnou ústavu* této společnosti, a kníže a jeho družina vyslovují to sami během doby jmenujíce zemi »*státem vojenským*«.

Šlechta, která není dávno již s to konkurovati s králem, musila se již ode dávna vzdáti vlastního ozbrojeného průvodu. Zapomněla na svůj starý odpor

---

* Upevním svrchovanost jako skálu bronzovou.

Ukázalo se sice již 18. března, že moc národa je ovšem již teď větší než moc stálého vojska. Po dlouhém a krvavém boji musily čety ustoupiti.

Avšak upozornil jsem vás již dříve na důležitý rozdíl, který je mezi mocí národa a mocí stálého vojska, a který má za následek, že moc stálého vojska, třeba v pravdě menší, je na dlouho přece působivější, než třeba v pravdě větší moc národa.

Rozdíl ten je, jak se pamatujete, že moc národa je neorganisovaná, moc stálého vojska však organisovaná, jež je denně hotova znovu zahájiti boj a je tudíž na dlouho účinnější a musí uhájiti pole proti třeba větší, ale neorganisované moci národa, která se srazí jen v řídkých okamžicích velkého vzrušení.

Nemělo-li tedy vítězství vybojované 18. března státi se nutně zase pro národ bezvýsledné, musil býti vítězný okamžik použit ku přetvoření organisované moci vojska tím způsobem, aby tato nemohla býti opět použita jako pouhý prostředek moci knížecí proti národu.

Musila být na př. služební doba vojáků omezena na 6 měsíců, na dobu, která jednak dostačí dle výroků největších vojenských autorit úplně, aby vojáku se poskytl nejúplnější vojenský výcvik, a která je z druhé strany příliš krátká, aby se mohl vojákům vlíti zvláštní kastovní duch; doba, jejíž krátkost nese s sebou spíše stálé takové obnovování vojska z lidu, že vojsko tím teprve stává se z vojska knížecího vojskem lidovým.

Musilo se dále stanoviti, že všichni nižší důstojníci, aspoň majora v to zahrnuje, nebyli by jmenováni shora, nýbrž voleni četami samotnými, aby také místa důstojnická nebyla obsazována ve smyslu lidu nepřátelském a nepřispívala tím ku proměně vojska ve slepý nástroj moci knížecí.

Vojsko musilo být dále postaveno před obyčejné občanské soudy pro všechny ne výhradně vojenské přečiny, aby se i tím učilo považovati sebe za spo-

lečné s lidem a ne za něco zvláštního, za zvláštní kastu.

Musily se dále všechny střelné zbraně, děla, která mají přece sloužiti jen k obraně země, a pokud nejsou nevyhnutelně nutna k vojenským cvičením, dáti v opatrování městským, lidem voleným úřadům. S částí tohoto dělostřelectva měly se dále utvořit dělostřelecké sekce občanské obrany, aby tak i děla, tento tak důležitý kus ústavy, přivedena byla v moc lidu.

Ze všeho toho nestalo se, pánové, na jaře, v létě r. 1848 praničeho, a možno se tedy divit, že březnová revoluce r. 1848 byla opět zvrácena a zůstala bezvýsledna? Zajisté ne, byl to právě nutný toho důsledek, že byla zanedbána každá změna reálných skutečných poměrů moci.

Knížata, pánové, jsou mnohem lépe obsluhována než vy! Služebníci knížat nejsou krasořečníky, jako jsou často služebníci lidu. Ale jsou to lidé praktičtí, kteří mají instinkt, čeho třeba. Pan z Manteuffelů nebyl jistě velkým řečníkem. Ale byl praktickým mužem! Čím začal, když v listopadu r. 1848 bylo národní shromáždění rozpuštěno a děla vyjela na ulice? Snad psaním nějaké zpátečnické ústavy? O chraň bůh, na to měl dost času! Dal vám dokonce v prosinci r. 1848 ústavu psanou značně liberálně. Čím však začal tehdy v listopadu ihned, jaké bylo první jeho nařízení? Nu, pánové, pamatujete se přec na to; počal s odzbrojováním občanů, odebíráním jim zbraní. Vidíte, pánové, odzbrojiti přemoženého je pro vítěze věcí hlavní, nechce-li, aby se boj zase každým okamžikem obnovil.

Na začátku našeho zkoumání, pánové, šli jsme s počátku velmi zvolna k dílu, abychom měli nejprve pojem ústavy. Snad se to tehdy zdálo mnohému i zdlouhavým. Za to jste však již dlouho poznali, jakmile jsme tento pojem měli, jak se ráz na ráz rozvíjely nejvíce překvapující důsledky, a že víme teď věci mnohem lépe, mnohem jasněji a zcela jinak než druzí, ba že jsme vlastně přišli k důsledkům, které jsou

z většiny protichůdny tomu, co veřejné mínění za pravdu má.

Pozorujme rychle ještě několik těch důsledků.

Ukázal jsem právě, že r. 1848 nebylo se chopeno žádného z těch zařízení, která byla nutna, aby změnila stávající skutečné poměry moci, učinila vojsko z vojska knížecího vojskem lidovým.

J e d e n návrh k tomu směřující a představující první krok na té dráze byl postaven, návrh Steinův, jenž směřoval k tomu, by ministerstvo bylo přinuceno k vydání armádního rozkazu, který měl za účel, aby všichni zpátečničtí důstojníci byli propuštěni.

Ale pamatujete se, pánové, sotva že národní shromáždění v Berlíně přijalo tento návrh, tu křičela celá buržoasie a polovice země: národní shromáždění má dělat ú s t a v u, ne týrati ministerstvo, ne ztráceti čas i n t e r p e l l a c e m i, ne věcmi, které týkají se moci výkonné; ústavu dělat, jen ústavu dělat, křičelo se, jakoby hořelo!

Vidíte, pánové, celá buržoasie, polovina země, která tak křičela, nerozuměla n a p r o s t o podstatě ústavy!

Dělat p s a n o u ústavu, to bylo nejmenší, to je, musí-li to být, hotovo ve třikrát čtyřiadvaceti hodinách, to bylo p o s l e d n í ze všeho; tím nebylo učiněno, přišla-li p ř e d č a s n ě, ani t o h o n e j m e n š í h o.

P ř e t v o ř i t i o p r a v d o v é, s k u t e č n é p o m ě r y moci v zemi, z a s á h n o u t i v e x e k u t i v u, t o l i k zasáhnouti a ji ve skutečnosti t o l i k přetvořiti, aby nikdy již se nemohla postaviti proti vůli národa — t o bylo, oč se tehdy jednalo, a co musilo jíti napřed, aby psaná ústava mohla býti trvalou.

Protože se to n e s t a l o dosti včasně, nebyl ponechán národnímu shromáždění ani čas, aby dělalo ústavu, bylo zahnáno neochromenými prostředky moci oné exekutivy.

Druhý důsledek. Předpokládejte, že by n e b y l o bývalo národní shromáždění tehdy rozehnáno, a že by bylo skutečně dospělo k vypracování a usnesení ústavy.

Změnilo by to něco podstatného na běhu věcí? Chraň bůh, pánové, a důkaz pro to je v samotných faktech. Národní shromáždění bylo sice rozehnáno, ale král sám proklamoval ze zanechaných papírů národního shromáždění dne 5. prosince 1848 ústavu, která odpovídala vskutku ve většině bodů ústavě, kterou bylo lze očekávati od národního shromáždění.

Nyní byla tedy ústava králem samotným proklamována, ne vnucena mu, nýbrž dobrovolně jím, jenž stál tu jako vítěz, vydána. Nyní měla by tedy ústava, zdá se, tím spíše počítat na schopnost k životu!

Chraň bůh, pánové! Naprosto nemožno! Máte-li ve své zahradě jabloň a zavěsíte-li na ní lístek, na nějž napíšete: toto je fík, stal-li se pak tím strom fíkem? Ne, i kdybyste shromáždili kolem všechnu svoji čeleď, ba všechny obyvatele země a nechali je hlasitě a slavnostně odpřisáhnout: toto je fík — strom zůstane čím byl, a v nejbližším roce se to ukáže, protože ponese opět jablka a ne fíky!

Právě tak s ústavou, jak jsme viděli. Je zcela lhostejno, co stojí psáno na listě papíru, odporuje-li to reálnímu stavu věcí, skutečným poměrům moci.

Král přiznal se sám na listě papíru z 5. prosince 1848 k velkému počtu ústupků, které však odporovaly skutečné ústavě, totiž reálným skutečným poměrům moci, které král podržel neoslabeně ve své ruce. Skutečná ústava musila tudíž krok za krokem proniknouti nad ústavu psanou s touže nutností, která je v zákoně tíže.

Tak musil král, ačkoliv ústava z 5. prosince 1848 byla revisním shromážděním přijata, učiniti ihned prvou změnu, oktrojovaný, trojtřídní zákon volební z r. 1849. Za pomoci komory utvořené tímto zákonem musily být dále předsevzaty nejpodstatnější změny ústavy, jen aby mohlo být na ni králem r. 1850 přísaháno, a když bylo přísaháno, počalo měnění teprve! Každý rok od r. 1850 je označen takovými změnami. Žádný prapor, který prodělal 100 bitev, nemůže být tak roztrhán a provrtán jako naše ústava!

Třetí důsledek. Víte, pánové, že je v našem městě strana, jejímž orgánem je »Volkszeitung« — strana, pravím, která se přece kupí se zimničnou úzkostí kolem tohoto cáru praporu, kolem naší děravé ústavy, strana, která se proto nazývá »ústavověrnou« a jejíž bojovné heslo je: »Ponechte nás státi na ústavě, pro bůh, ústava, ústava, pomoc, záchranu, hoří, hoří!«

Pánové, jakmile vidíte, lhostejno kdy a kde, že vystupuje strana, která činí heslem boje úzkostný výkřik »skupiti se kol ústavy« — co můžete z toho usuzovati? Netáži se vás, pánové, jako lidí chtějících; nesměřuji svojí otázkou k vaší vůli. Táži se vás pouze jako lidí myslících: nač musíte souditi z tohoto zjevu?

Nuže, pánové, v případě takovém můžete říci, aniž byste byli proroky, vždy s největší jistotou: tato ústava leží v posledním tažení; je již tak dobře, jako mrtva; ještě několik let a více neexistuje.

Příčiny jsou jednoduché. Odpovídá-li psaná ústava skutečným v zemi jsoucím poměrům moci, tu nevyrazí se nikdy tento výkřik. Takové ústavě zůstane každý beze všeho na tři kroky vzdálen a chrání se, aby se jí příliš přiblížil. Žádnému nenapadne začínati si s takovou ústavou; v případě tom pochodil by velmi špatně. Kde psaná ústava odpovídá reálným, skutečným poměrům moci, tam nemůže dojíti ke zjevu, aby strana učinila setrvání na ústavě svým zvláštním bojovným heslem. Když toto heslo je vykřikováno, je to jistým a neklamným znamením, že je křikem úzkostným; jinými slovy: že je ve psané ústavě stále ještě něco, co odporuje skutečné ústavě, skutečným poměrům moci. A když tento rozpor jednou tu je, je psaná ústava vždy — bůh ani křik nemůže jí pomoci — vždy bez záchrany ztracena!

Může býti změněna tak nebo onak, na pravo či na levo, ale zůstati nemůže. Pro jasně myslícího člověka dokazuje to právě volání, aby byla udržena. Může býti změněna směrem v pravo, podnikne-li vláda tuto změnu, aby uvedla ústavu v souhlas se skutečnými poměry organisované moci společnosti.

Nebo vystoupí neorganisovaná moc společnosti a dokáže znovu, že je větší organisované. V případě tom bude ústava změněna a zrušena zase směrem na levo jako před tím na pravo. Ale ztracena je v každém případě.

Když, pánové, přednášku, kterou měl jsem čest konati, nejen si zapamatujete a pečlivě promyslíte, nýbrž, dále přemýšlejíce ji ku všem jejím důsledkům rozvinete, tak osvojíte si všechno ústavní umění a veškeru ústavní moudrost. Otázky ústavní nejsou původně otázky právní, nýbrž otázky moci; skutečná ústava země existuje jen v reálných skutečných poměrech moci, které v zemi jsou; psané ústavy jsou jen tehdy cenné a trvalé, jsou-li přesným výrazem skutečných ve společnosti jsoucích poměrů moci — to jsou zásady, které si zapamatujte. Rozvinul jsem dnes před vámi zásady ty jen se zvláštním osvětlením moci vojska — jednak, protože krátká doba nedovolovala více, za druhé, protože vojsko je nejvíce rozhodující a nejdůležitější ze všech organisovaných prostředků moci. Pochopujete však sami, že podobně má se věc s organisací úředníků soudních, správních atd.; tito jsou rovněž organisovanými prostředky moci ve společnosti. Zapamatujete-li si tuto přednášku, budete věděti, pánové, kdykoliv přijdete opět do postavení, že sobě sami budete dávati ústavu, jak při tom jednati a jak ne popsáním listu papíru, nýbrž jen tím něco se dokáže, změní-li se skutečné poměry moci.

Do té doby a prozatím, k denní potřebě, seznáte však, pánové, sami z této přednášky, aniž zmínil jsem se o tom jediným slovem, z jaké potřeby vzešly nové předlohy vojenské, rozmnožení vojska, které se na vás žádá. Dospějete sami k tomu, že položíte prst na nejvniternější bod pramene, z něhož předlohy ty vznikly.

Knížectví, pánové, má praktické služebníky, ne krasořečníky, ale praktické služebníky, jakých bylo by vám přáti.

Přeložil Karel Beránek.